

pturorum testimonia in doctrina sue confirmationem afferre soleant, si in eorum operibus testimonia illa deinceps corrupta fuisse dicantur, jam pro argumentis probatibus inducta sunt argumenta cause sue vel adversa, vel saltem inutilia, eorumque sententiae contrarie atque inter se repugnantes videri debent. Præterea serie illa scriptorum ecclesiasticorum ab Apostolis aeo haud unquam interrupta novi Testamenti integratam per singulā quāque statio indubitatem efficit. Quippe dubium non est quin Patres qui quo, verbi gratia, Ecclesia seculo florēbant, isleū uteretur librorum sacram exemplarioribus quibus usi fuerant Patres scilicet tertii, cū camde in utrumque scriptis doctrinam inveniantos. Sic etiam Patres tertii seculi novi Testamenti libros à decessoribus accepterant, isti verò ab Apostolo Apostolorum discipulis; atque hinc exsurgit traditio constantissima et firmissima scriptorum qui ab Apostolo temporibus usque ad atatem nostram librorum novi Testamenti tum authenticitatem, tum integratam testimonio suo invictè demonstrant.

Argumentum tertium, *ex manifesta sententia oppositorum vanitate et repugnantiā*.⁴ Sententia illa iure vanitatis damnanda est quia cum evidentissimis rationibus probari debet, nulli tamen vel etiam levissimi argumento inimitatur. Atque ejusmodi est opinio eorum qui libros novi Testamenti corrotos aliquando fuisse defendunt. Etenim si summo iure agere velimus, fide illa quā Christiani libros suos veluti genuinos et integros suscipimus, legitimum sanè prejudicium est à quo discedere illi non debet, nisi certissima in contrarium argumenta afferantur. At nihil afferunt adversarii quo opinionem suam non modo certam, sed etiam probabilem efficiunt; nisi fortè dicant ob ipsammet antiquitatem librorum novi Testamenti, suspectam sibi videri eorum integratim. Verum si hiujusmodi ratio valeat, in suspicionem venire debent monumenta omnis præteriorum etatam, neque libri illi quos Homeri, Demosthenis, Ciceron, Taci nomibus inscribimus, Homerum ipsum, Demosthenem, Ciceronem nobis representare existimandi sunt. Præterea si libri evangelici antiqui admidum sint, non minus antiqui est Christianorum erga libros cosdem reverentia, quā ab omni adulteratione incolumes semper servari debuerint. Non ipsa temporum antiquitas monumentum aliquod suspectum ac incertum facit, sed eorum obscuritas, quando videlicet non satis constat monumentum illud omnibus retrò seculū agnitus ac pro certo habitum fuisse. At quamvis decimum et octavum fuit seculum ex quo scripti sunt libri novi foderis, haud minus nobis noti sunt, ac si estate proxima elapsa in Iucen primū prodūssent, propter constantem, publicam, certissimam Ecclesie christiane traditionem, quae intervallo nomine quo ab Apostolis distans implet, atque ita quodammodo tolit. Igitur vana est, eō titulo, etiam si argumenta alii nobis non suppetterent, rejicienda adversariorum sententia.

² Eadem sententia manifestè absurdā est, ac plurima involvit quae nec dici, nec fingi illi ratione pos-

sunt. Ponamus enim verò libros novi Testamenti in rebus que ad fidem vel historicam substantiam spectant, hoc enim adulterationis genus defendere tenentur adversarii, vitiosas et interpolatas fuisse; queremus utrum id ex industria aut casu fortuito et temerè factum fuerit, utrum omnī ad unum exemplaria vel aliqua duntaxat corrupta fuerint, utrum viventibus adhuc Apostolis, aut post eorum mortem, et quod tandem tempore, quāde in ecclesiā id primum configisse dēcendum sit; queremus etiam utrum omnī ecclesiastici pastores in fraudem consipraverint, aut fideles ipsi eam probaverint, vel dissimilaverint, vel non animadverterint; utrum unus existiter tanti sceleris auctor, an plures, iisque nū Christiani fuerint, nū Pagani, nū Judei, nū Orphodoxi, nū Hæretici. Que profecto quæstia omnia ejusmodi sunt, ut quidquid respondentē traditio constantissima et firmissima scriptorum qui ab Apostolo temporibus usque ad atatem nostram librorum novi Testamenti tum authenticitatem, tum integratam testimonio suo invictè demonstrant.

Obj. 4°: Multiplici ratione constat libros novi Testamenti vitiosas et adulteratas fuisse. Etenim 1° plura testimonia velut ex evangelio descripta antiqui Patres laudaverunt, que in hodiernis codicibus desiderantur. 2° In exemplaribus hodiernis novi Testamenti nonnulla et quidem gravissimis momenti extant, quæ primum textū assuta fuisse videntur. Nam tradutus Gregorius Nyssenus, Hieronymus et Euthymius in antiquis codicibus non reporūtū ultimum caput S. Marci, in quo Christi resurreccio describitur. Constat etiam in plurimis codicibus grecis, et in codicibus latini antiquissimis et melloris note, non legi factum mulieris adulteria quod in exemplaribus hodiernis habemus, Joan. 8, neque versiculum illum prime Joanis Epistole, cap. 5: *Tres sunt qui testimonium dant in celo, Pater, Verbum et Spiritus sanctus, et hi tres unum sunt.* At nemo non videt illas interpolationes ad ipsam historię et fidelis substantiam pertinere.

Respondeo ad primū: Negamus desiderare in hodiernis codicibus testimonium ullum quod antiqui Patres veluti à scriptis apostolicis expressum laudarent. Equidem plurima Scriptura loca non totidem verbis jacent in sacris codicibus et in Patrum scriptis: at illa lectionum diversitas nullam interpolationis suspicionem inducere debet. Cum enim antiqui Patres varia Scripturarum testimoniorum, ut plurimum, appellarent, ea interdum mutatis vel inversis, additis vel omisiis quibusdam verbis, recitabant. Scip̄e etiam ad Evangelii facta, vel ad Christi Apostolorum sententias alludent tantum, siveque verba cum verbis sacrī intermiserint, quod etiam apud nos scriptores mystici et concionatores facere conseruerint. Quod si unum alterumve Christi dictum, quod in Evangelio nullo modo extet, velut istud, *probī numerū estote, à quibusdam Patribus laudatum fuerit,* illud non ex Evangelii canonis descripterant, sed acceperant vel à sincerā et recenti traditione, vel forte legerant in libro quodam apocrypho ex eorum genere qui primis seculis aliquo in pretio habebantur.

Marcum à Matthæo dissentientem existimaverunt, quia uteque diversa referunt resurrectionis circumstantias. Hanc omissionis illius causam reddit Hieronymus, quanquam et falsum sit secum pugnare Matthæum et Marcum, ut facile ostendunt interpretes.

Factum mulieris adulteria in orientalibus ecclesiis semper receptum est, ut liquet ex Tatiani et Hammōni Alexandrinī *Harmoniis*, quorum ille Justinus discipulus scripsit circa annum 100, iste circa annum 230. Quod vero in codice Syriaco et in Gracis nonnullis desideratur, oriri potuit ex duplice causa: vel quia timebant quidam ne exinde religio Christiana apud magistratus malè audiret, neve illi putarent illo Christi facto evenit ordinem judiciorum publicorum; vel quia eo tempore quo penteconta canonica vigebat, periculum erat ne fideles illo benignitatis Christi exemplo pravè intellectu abuterentur ad declinandas pentecontas illius severissimas leges. Quod incommodum ut præcaverent aliqui pastores, narrationem hanc obelo notari jussere, ne palam in ecclesiis legerebatur: obelo autem sic notatam, eoque ut dubiæ auctoritatis, præterierunt amanuenses, unde nec mirum si in plurimis codicibus desideraretur.

Denique celebrem Joannis locum: *Tres sunt qui testimonium dant in celo, etc.*, non equidem legunt Syrus, nec vetus Latinus interpres, nec multi codices Graci: at legunt exemplaria antiquissima et probatissima. Codices Graci omnes tempore Hieronymi, ipso teste in prologo epistolorum canonarum ad Eustochium, ibi insigne illud Trinitatis argumentum ab infidelibus interpretibus omissem queritur, legunt codex Vaticanus vetustissimus, Correctorium Sorbonicum, Lectionarium Grecum quartu vel quinto seculo conscriptum: codices quibus usi sunt auctores editiois Complutensis anno 1517, de quā testatur in prefatione Ximenus cardinalis maximus laborum parten in eo præcipue fuisse versata, ut castigissima omni ex parte, vetustissimique exemplaria pro archetypis haberentur. Erasmus qui versiculum hunc in prima novi Testamenti editione omisserat, ipsum re maturius expensis deinde restituit. Hunc nostre lectioni favent antiqui Patres. S. Cyprianus libro de Unitate Ecclesie, hoc habet: *Dicit Dominus, ego et Pater unum sumus, et iterum de Patre et Filio et Spiritu sancto scriptum est: Et hi tres unum sunt;* quæ ultima verba citantur etiam a Tertulliano libro contrà Præzeam. Eodem testimonio adversus Arianos utuntur S. Athanasius libro I ad Theophilum, sanctus Fulgentius, et Iacobus qui anno 408 celebrem fidel professionem à quadringentis episcopis subsignata Hunnerico Vandolorum regi exhibuit. Præterea versus ille ab Ariano expunctus fuit, vel ab orthodoxis per fraudem additus. At prius multo probabilius videtur; sive enim casu hoc tributarum, prolixius erat in describendo aliquid omittere, cum præsentim prima versus illius voces, *tres sunt qui testimonium dant,* in versus proximè sequenti repetantur, quod exscriptoris oculum fallere potuit, quam integrum pericopum textū asserere; sive dolo adscrivatur, credibilis est reos fuisse Arianos quam Orthodoxos,

tum quia major illis quam istis necessitas fraudem adhibendi, cum si hoc testimonium genuinum sit, hoc ipso prorsus evictum Arianores, si vero suppositum, doctrina Trinitatis ex aliis novi Testimenti locis luculententer adstruitur; tunc quia sapientia hæc in re patefacta est fras hereticorum et nominatum Arianores, qui teste Ambrosio, libro V. de Elide, cap. 7, et libro III. de Spiritu sancto, cap. II, alia Scriptura loca errori suo adversus expunxerunt. Quæ cùm ita sint, censuum veritatem hunc omnino refundendum esse.

Obj. 2^a: Ab ipsa Ecclesiæ origine, Christianos violate Scripturarum suarum fidem Pagani accusabant. Quidam fideli, inquit Celsus apud Originem I. III, contr. Cels., quasi per tollentum permittunt sibi quidem in permanenda Scripturæ evangelicæ, tribus modis quatuor: aut pluribus, ut sic retractata possint negare quosque arguantur. Quinimum Patres ipsi haud raro conseruari exemplaria seu greca, scilicet ab hereticis corrupti infinitis erroribus scatere, monente latius ex græcis, greca ex latinis castigare esse. *Codicibus emendandis*, inquit S. Augustinus, de *Dctr. Christiani*; L. II. C. 14; *primitus invigilare debet solertia eorum qui Scripturas sacras nosse desiderant*. Verum quæ tandem ratione constabit, ita emendatos fuisse aut etiam emendari potuisse codices quibus utinam, ut in rebus gravioris momenti à verâ et primigeniâ lectione nunquam aberunt?

Respondeo ad primum, legi equidem apud Origenem hanc Celsi adversus Christianos accusationem: at legi etiam debet Origenis responsio. Certe, inquit ille, à nomine alio *Evangeliæ* mutatum scio, *protérnām à Marcionis et Valentini*, et fortassis *Lucani* discipulis, *quod crimen non est Evangelii*, sed eorum qui id temere depravare audent. Certe multipli argumento supra ostendimus quemam fore in adulterandis Scripturis veterum quorundam hereticorum audecias: juvat tamen adjuvere luculentissimum scriptorius antiqui testimonium ab Eusebio asservatum, Iulior. Eccles. I. V. e. 28: *Sacras quidem Scripturas audacter adulteraverunt, primitive autem fidei regulam obcecerunt.... atque id à me non falso eis objici quisquis volerit facile cognoscet. Nam si quis exemplaria illorum undique conquista simul inter se contulerit, inveniet profecto illa inter se plurimum dissentire*. Certe Asclepiodoti exemplaria non convenient cum illis quæ sunt *Theodoti*... jani *Hermophili* exemplaria cum illis que dicitur minime consentiant: ea vero quæ dicuntur Apollonidis ne secum quidem ipsa concordant.... Neque vero negare possunt hoc facinus à se admisum esse, cùm ipsorum manu descripta sint exemplaria, neque ab illis à quibus in Christianâ fide instituti sunt ejusmodi codicis accepterint, nec ostendere possint exemplaria à quibus sua illa descripserunt.

Ad secundum, asserunt sancti Patres Evangelia ab hereticis corrupta fuisse, illa videbilest quibus ipsimet hereticis utebantur, non ea quæ à primis ecclesiæ fundatoribus accepta in Ecclesiæ Catholicae legi consueverunt. Eaque Patrum querimonia nihil probat aliud nisi eos multè sollicitos fuisse de integritate scriptorum apostolicorum, quibus si aliiquid additum

vel detractum fuisse, id sacrilegi loeo habebant. Alii etiam græca exemplaria ad fidem latinorum, et latina ad fidem græcorum restitu oportere in illis videlicet que lectoris essent momenti, neque otio modo ad ipsam fidem aut historiæ evangelicas substantiam pertinenter. Non enim inficiantur qui siue in aliis libris, presertim antiquissimi, siue etiam in novi Testamenti exemplaribus menda nonnulla deprehendere valent, que librarium incuria in textum primigenium irrepperint. Quocirca sapientissime et appositus admodum ad sanioris critices regulas, sancti Patres græcos et latinos codices inter se conferri volebant. Verum quod ipsam rerum substantiam attinet, maxima semper fuit omnius exemplariorum seu græcorum, seu latinarum consensio. *Nihil*, inquit S. Augustinus, I. de Uilit. credendi, c. 5, *nihil nulli videtur ab eis (hereticis) impudentius dici, vel ut mittis loquar, incursus et imbecillus, quād Scripturas diuinæ esse corruptas, cūm iā nullis in tam recenti numerio existantibus exemplaribus possint convincere*.

Obj. 3^a: Innumeris deprehenduntur in libris novi Testamenti variantes lectiones, ita ut, si quis, ait Vossius, de *Ætate mundi*, cap. II. *omne inter se committeret codices, quod per verbū, totoīdem penē sit, inventurus discrepantias*. Reipæ unaqueque linea suas exhibet. Millius, qui non omnes sanè codices manuscriptoris videat potuerat, tringita circiter milia lectiōnum variantium in novo Testamento animadvertisit. Quo posito quivis perspicit quām incerta sit lectionum hodiernarum auctoritas, quoque in primigenium textum menda irrepperint; seu data opera, seu, quod lectorum respectu eodem prorsus recedit, scriptorum amanuensium negligentiā aut imperitiā.

Res. illâ lectionum variantium multitudine nullo modo elevari, sed potius confirmari sacram codicum integratitudinem. I^a Quidem hinc minimè destruitur novi Testamenti integritas. Ea enim quæta quanta est variantium lectionum copia, adēc primigeniū textū sinceritati nulli officit, ut quoquacummodo legatur, sensus ubiq̄ue remaneat, velut si latine quis legat *enim* vel *nam*, *igitur* vel *ergo*, *dicebat vel loquebatur*, ac similia: hñ enim redēunt longè maxim pars lectionum diversarum quæ tanto cùm studio colleguntur Capellus et Millius. Quæ vero sensu aliquatenus immutant, rare admodum, nullæ autem, nulæ prorsus quæ vel dogma aliquod, vel partib⁹ alibi non expressum inducant. Accipe pessimum novi Testamenti exemplar, cum omnibus suis mendis, candem penitus ex illo colliges rerum gestarum historiam, candem doctrinam, eadem morum ac discipline procepta. Varietas non est in sententiis, sed in vocibus, adeoque in versionibus plerimque evanescent. 2^a Illa quoce oculi lectionum varietas codicium sacrorum integratitudinem egredi confirmat. Etenim illius libri minus suspecta esse debet integritas cuius plura descripta sunt exemplaria. Atq̄, multitudine lectionum diversarum probat multitudinem exemplariorum. Ergo et integratitudinem.

Quod vero libri aliqui veteris textus cō castigator

sit, quod plures in eo deprehenduntur lectiones variantes, faciliter intelligi potest. Ponamus enim unicum detectum fuisse manuscriptum novi Testamenti codicem, cūm primum liber ille typis mandatus est: nullas tunc habebimus varias et discrepantes lectiones, at multo minis accurate erit editio ad fidem unius illius exemplaris facta. Cūm enim codicem omnem etiam diligenter exaratum pluribus mendis scatere oporteat, menda omnia codicis illius quem unicum extitisse supponimus, in editionem novi Testamenti referentur, neque ut plurimum vera et authentica lectione restitu poterit. At si codex alter ostendatur reperitur, priore, etiamensi velis, imperfectior, quia probabile non est utrumque in istis locis peccare, nonnulla procul dubio prioris codicis errata emendabat, genuinamque lectionem in isto depravatam non semel indigebat, et ex utriusque collatione, exergit editio novi Testamenti multo purior quam si codex unus consuli potuisse. Quid vero de secundi codicis cum primo collati utilitatem diximus, id etiam dici potest de tertio cum duobus primis collato, de quanto cum tribus aliis, de quinto cum quatuor, atque ita de exteriis, qui certe quod plures erunt, et proprie ad ipsius exemplaris autographi veritatem accedere licet. Aliud tamen cum unumquodque exemplar exemplaria habeat lectiones propriæ menda, statim intelligunt crescere in immensum pro numero exemplariorum inter se collatorum varias et discrepantes lectiones. Itaque multitudine illa lectionum variantium quæ in novo Testamento deprehenduntur, nullem illius fidem elevet, eam potius lucentissima demonstrat. Nec vero de libri veteris ejuscumque integratæ constare solet. Et scriptorios profanis eos maxime corruptos et nautios animadvertisimus, quorum pauciora inventa sunt exemplaria manuscrip. Hesychius, verbi gratia, et Velius Paterculus scatent lacrimis et erroribus que expleri et emendari non potuerunt ob penuriam codicium manuscriptorum. Contra, Terentii comedie, in ter aliis remote illius antiquitatis libros, integræ ad nos pervenerunt, quimvis in variis codicibus ingenient lectionum diversarum copiam critici deprehenderint, sed potius quæ tantum lectionum varietatem deprehenderunt.

Obj. 4^a: Certum est libros novi Testamenti dedita opera inter platos, subinde castigatos et emendatos fuisse anno Anastasius imperator. Apertum est haec in rem testimonium Victoris Tunensis, cuius in *Chronico* hec verba sunt: *Messalā viro clarissimo consule, Constantinopoli jubante Anastasio imperatore sancta evangelia tanquam ab idiotis evangelistis compitis reprehenduntur et emendantur*. Id porro scribebat Victor Tunensis sexto Ecclesie seculo, quo scilicet regnabat Anastasius. Eadem tradit Isidorus Hispanensis: *Anastasius, inquit, Acephalorum errorem vindicans episcopos Chalcedonensis synodū defensiones exilio damnavit; evangelia quoque tanquam ab idiotis evangelistis compitis reprehendunt et emendat*. Ita nec sine magna jactatione Collins, libro inscripto: *Discours sur la liberté de penser*.

ARTICULUS III

De veracitate librorum novi Testamenti.

Ex demonstrata librorum novi Testamenti authenticitate, sequitur nos præ manus habere historiam Christi et Apostolorum ab autē libris coetaneis et plerisque rerum gestarum oculalis testimoniis exarata, cujus ope post secula ferè octodecim clausa,

factis quodammodo intersumus, Apostolos loquentes audimus, corumque testimonium pauci secis ac illi qui astate illâ vivebant excipere ac ponderare possumus. Eo proinde controversia omnis adducta est, ut queratur utrum illud Apostolorum testimonium ejusmodi sit cui nulla vel erroris vel impostura suspicio subesse valeat.

Atque ut quies illa gravissima eo quo par est studiо expenditure, dicimus 1° de miraculis Christo tributis et historiа evangelicis universa; 2° de Christi resurrectione, quam precipua doctrina christiana ac predicationis sua fundamentum fecerunt Apostoli; 3° de miraculis Apostolorum in libro Actuum descriptis.

PROPOSITIO PRIMA. — *Vera ac certissima sunt miracula Christi ceteraque omnia facta historiа evangelica.*

Vel in omnium gentium annalibus nihil certi expletarum habemus, nullaque ratione faci conjusquatis veritas probari valet, vel facta illa pro veris ac certissimis habenda sunt, que tum ob suam naturam, tum ob nexas ex illis consecutiones gravissimae erant et maximi momenti; que palam patrata sunt eorum oculis quorum contradicere ac fraudem redargere plurimi intererat; que referuntur ab octo scriptoribus coetaneis rerum quas narrant, ut plurimum, oculatis testibus, viris ob omni mendaci suspicione quam maxime alienis, qui nec ipsi decipi fuenterunt, nec alios decipiendi consilium inire voluerint; que ex ipso tempore quo error faciliter refelli potuerit, fidem obficiuerunt apud infinitum hominum multitudinem quibus imponi omnino non potuit: que denique ab adversariis doctrina christiana, Iudeis nimis et Gentilibus, non modo confutata non fuerunt, sed nequidem negata, vel in controversiam ad ducta. Atque ejusmodi sunt miracula Christi ceteraque omnia facta historiа evangelica.

I^o Miracula Christi facta erant gravissima et maximi momenti, sive spectante in seipsis, sive eorum consecutiones attendantur. In se quidem spectata, adeò frequenter erant, adeò splendida, ut illum auctor supremum in naturam universam imperium exercere, ac supra humanam conditionem longe positum existimatorem. Jesum nascientem stella praemunit, angeli celebrant, magi adorant, Herodes expavescit: vox Patris ē celo non semel audit a ipsius doctrinam comprobat. Christus tempestates sedat, variis inverterisque moribus laborantes verbo, nutu, contactu sanat, demones fugat, mortuos etiam sepultos ad vitam revocat, modo quatut, modo quinque hominum milia salat, appositi pauci panibus et pisces. Eo morente, sol repente obscuratur, velum templi scinditur, terra motibus insolitus quatitur, auctori suo natura universa parentat: mox crepus sepulcro redivivus appareat, et spectante ingenti discipulorum turba colum concident. Procul dubio ejusmodi facta per se apta erant ad excitandam hominum attentionem, et etiamsi Christus non alii ob-

finem miracula illa edidisset quam ut potestem suam demonstraret, ipsa spectaculi novitas et magnitudo omnium animos percellere debuerat. Verum hec omnia non ad stuporem solum et admirationem fiebant: iis prodigis utebatur Christus ut probaret se divinitatem missum, qui legis mosaike cultum abrogaret novamque religioni formam induceret, Iudeorum predictatis opinionibus, ac superstitionibus Gentilium adversa fronte repugnarent.

Hinc post sequebatur miracula Christi ab omnibus Iudeis, tum Paganis, tum Christi ipsius asseclis speclaridebuisse veluti rem maximis momenti, nondū videlicet pendebat omnis de religione controversia, quā nulla inter homines gravior agitari potest. Judeos, qui miraculorum illorum auctoritate spreverant, nefandi sceleris reos declarabant Apostoli. Jesum Nasarenum, iniquum, virum approbatum a Deo.... hunc.... per manus iniquorum affligentes interemisisti... vos autem sanctum et justum negligistis, et petistis homicidum donari vobis, auctores vero vite interficistis. Christi asseclis ob fidem illis miraculis commodatam Judeorum odio obnoxii, in fortune, libertatis ac vite discrimen vobabantur: Deus nos Apostolos noivissimos ostendit tanquam morti destinatos.... Usque in hanc horam et esrimus et sitemus, et nudi sumus, et colaphis cadiamur, et instabiles sumus:... tanquam pugnamenta huius mundi facti sumus, omnium peripepsa usque adhuc. Gentilibus denique miracula Christi proponebantur, ut, relictis superstitionib[us] avtarum ritibus splendidis, faciliis, cupiditatis amicis, aliam sibi religionem imponere sinerent novam, peregrinam, humiliam, auctoris supplicio infamem, viitorum omnium impatiens, quaque sectatores suis nulli periculo non obnoxios facerent. Igitur consecutiones ē Christi miraculæ enascentes ad omnes illius etatis homines pertinabant; ac proinde miracula Christi facta erant gravissima et maximi momenti, quæ ab hominibus ratione sunt uteribus, non nisi instituto severo examine recipi deluberunt.

II° Miracula eadem facta erant publica, notoria, manifesta, coram infiniti testium etiam infensorum multitudine, sub corum ipsorum oculis quorum contradicere, ac fraudem, si qua exitisset, sperie maximu intererat, peracta. Publica crantatione locorum, neque enim, sicut Paulus Agrippam regem aliquoq[ue], in angulo quidquam horum gestum est, sed cum in ceteris vicis et urbibus, tum in nobilissima Palæstina civitate, Ierosolymis, in foro, in templo, diebus festis, cùm natio universa huc ad religiosum solemnium confluere. Publica erant ratione personarum et testimoniū; quippe existabat tum Ierosolymis, tum in ceteris Palæstina urbibus et oppidis, illi omnes quos vel sanavisse, vel à demoniis liberavisse, vel vite restituuisse Christus dicebatur, è quibus plurimi suis nominibus ab evangeliorum auctoriis appellati, neque obscuri, neque ignoti. Denique publica erant ratione sui: Christus non ambigua jactitabat prodigia, quæ utrum oculis quibusdam artibus patrari possent, utrum vim supernaturalem ac divinam opem exposu-

larent, non satis certum atque exploratum esset. At homines variis insanabilibusque morbis affectos, loberos, exacos, paralyticos, nullo medicamine admoto, soloque imperio curatos, mortuos etiam vite redditos, aliquæ ejusmodi miracula nobilissima obtinebant, quibus officiis parem esse vel naturam, vel industria humana nemo sans affirmaverit.

Præterea miracula, haec edita fuerunt sub eorum oculis quorum contradicere, ac fraudem, si qua extisset, retegere maximu intererat, Iudeorum omnium dico, ac præseruit Sacerdotum, Scribarum, Phariseorum, qui præ ceteris Christum, ipsiusque doctrinam implacabiliter odio prosequerantur. Porro verisimile non est ab illa hominum potestissimum simul et oculatissimum factione quidquam eorum prætermis fuisse, quibus frus et mendaciam retegi potuerint. Non debeat testes quos interrogare licuerint: supererant mediæque in urbe, in templo versantur illi ipsi quos Christus sanavisse dicebatur, nulloque negotio rei omnis veritas vel ab ipsis, vel ab eorum cognatis aut vicinis edisci, vel extorqueri poterat. Res ipsa magistratus admonebat ut diligenter inquirent in hominum qui curati dicebantur indolem et probitatem, sive in morbos ipsos è quibus convaluerant, sive in curatione etiam per se ipsius circumstantias. Et quidem examen illud juridicum semel aliquo iterum a sacerdotibus et magistris tentatum legimus: primum cum audiatur exsecu natum a Christo sanatum fuisse, deinde cum ipsis renuntiatur est de homine illo etiando omnibus nota quem Petrus et Joannes ad portam templi curaverant: at nudum illum fraudis indicium hæc sùa inquisitione dependerint, utriusque prodigiū veritatem agnoscerere et confiteri aucti sunt. Legamus Joannis caput 9 et Actuum caput 4°, ubi res omnis cum iis simpliciter, candoris et fiducie characteribus narratur qui omnem ex animo dubitatione emiximus. In Christi et Apostolorum miracula si non inquisieruntur Judeorum principes, id tribuendum est non eorum negligenter, sed aperte factorum veritati quam intelligentibus nullis artibus obscurari posse. Ea certè est natura miraculorum evangelicorum, ut etiamsi favore sacerdotum ac Phariseorum Christus usus fuisset, vix ac ne vix quidem impetrare potuisset ut à paucis admittentur, nisi ob manifestam rei veritatem: quād igitur magis difficile erat ejusmodi fraudem et imposturam ad felicem exitum perdere, contradicentibus renitentibus ex adverso illis quis divitiae, doctrina fama, ministeri sacri auctoritas, opinio pietatis apud vulgus commendabant!

III° Miracula Christi referuntur ab octo scriptoribus coetaneis, rerum quas narrant, ut plurimum, oculatis testibus; viris ob omni mendaci suspicione quam maxime alienis. Ac l^o quidem octo superesse historie evangelie. Scriptores coetaneos manifestò prelatum manet ex iis que de librorum novi Testamenti authenticitate disserimus; neque enim hic novi Testamenti Epistolas à libris historiis sejungimus, cùm facta principia in Evangelis vel Actibus

Apostolorum descripta, in omnibus Epistolis ubique passim supponantur, vel etiam commemorentur. Matthæus, Joannes, Petrus, Jacobus, Judas inter Apostolos Christi annumerabantur, diuturno familiarique ipsius convicta usi fuerant, prodigiorum que referunt testes, ut plurimū, et quandoque ministri esse debuerunt. Nullus eorum dicere non potuit, quod in primis suā Epistola prefecit Joannes: *Quod audiimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspexit, et manus nostra contraxerunt de verbo vite... anunniatus vobis.* Lucas equidem et Marcus collegio apostolicō adsciti non erant; et eos inter Christi discipulos et comites versatos fuisse, verisimili est Patrum sententia: salem negari non potest quin et Christi aquiles vixerint, et cum Apostolis ipsis conjunctissimi fuerint a quibus totam historię illius seriem ediscere potuerunt, quorum præterēt jussu et auctoritate evangelia sua scriperunt, uti docent Ireneus, Tertullianus, Clemens Alexandrinus, Eusebius, Hieronymus, etc. Paulus denique Christum fortè, dū in vivis ageret, non vidit, at usus est familiari consuetudine Apostolorum, non secus ac Lucas et Marcus; deinde Christum sibi post mortem redivivum apparuisse contestatur: *Novissimè autem omnium tanquam abortivo visus est et mīti: quo posito nihil vetat quoniam eum etiam oculatis testibus annumeremus.* Jam verò si non sufficiat tot oculatorum testimoniū auctoritas, videant adversarii cujusvis historie fides stare queat. Certè, si re nostrā et patrum memoriam gestas excipiamus, nulla est pars historie quæ tam idoneo et tam multiplici testimonio innitat. Non loquimus de Alexandri bellis et victoriis que ex Ariano et Quinto Curtio discimus, quorum ille sub Adriano, hic fortasse sub Theodosio Magno floruit: at Socratis gesta, quibus nihil in Grecorum annalibus certius habetur, non ut Christi historia ab octo scriptoribus coetaneis tradita sunt, sed à duobus tantum Platone et Xenophonte qui Socratis scholam frequentaverunt. Igitur si miraculorum Christi testibus, quangum pluribus, coetaneis et oculatis minime credendum esse velint adversarii, ipsum est argumenta afferre quibus tanta auctoritas labefactetur: tot enim testimoniū fidem nullā dat ratione rejiciere ac elevate non licet. Porro dupli tantum exceptione impugnari potest testimoniū auctoriaris, videbit si quis contendat eos vel deceptos fuisse, vel esse deceptores. Videamus itaque utrum adversus Apostolos utraque illa exceptio valeat.

IV° Circa miracula Christi, utrum patrata fuisse necne, Apostoli decipi non potuerunt. Erant miracula illa, facta sensibili, publica, manifesta, sub ipsis Apostolorum oculis edita, de quorum veritate facilime ac certissime constare Apostolis debuit, nisi illos omnes quotquot fuerunt, visu, tactu, auditu, omnibus denique sensibus orbatis supponamus. Quid enim? fac Apostolos rudes, ignorantes, credulos fuisse quantum volueris: nūm ignorare poterant an homo sibi aprimis notus, quocum familiariter tres annos continuo conversati fuerant, hac vel illa opera se testibus ac sepi subministrantibus palam edidisset? an morbus

vari generis solo verbo, vel nutu in omnium conspectu curavisset? an seipsis videntibus ac stupentibus tempestatem sedavisset? quodque omnium maximum, an postquam publico supplicio affectus esset, et sepulcro custodibus munito inclusus, triduo post revixisset, sequit conspicendum, altoquendam, palpandum totu quadranginta dierum spatio ipsi prebuisse? Non hic de una duntaxat facta agitur quod brevissimo instanti peractum, aliquem suspicioni locum dare queat; sed plurima et validè diversa variisque in locis et temporibus peracta occurrit, et ejus quidem nature, ut omnis vel dubii, vel erroris causa procul amoveatur; neque testis unus est qui haec visa à se et penitus conspecta referat, sed plurimi, ita ut resurrectionis Christi testes non pauciores quam quinquecenti à Pauli memorantur. Neque etiam Apostoli homines insani aut fanatico astu correpti fuisse videantur: quin potius eorum scripta viros gravissimos, sapientissimos, moderationis et judicii plenos demonstrant: quanquam et nesciit an conditio humana cum ferat stupiditatem et dementia modum quo illos insanire oportet, si vera non fuissent miracula illa que sub oculis suis toties patrata fuisse te statuerit. Denique, inter haec quae describunt miracula, plurima ab ipsis edita referuntur, in quibus certè nullæ vel ignorantiae vel decepcionis partes esse potuerint; si enim sibi impot atque illud à magistro pernoverint, saltem ipso mortuo, non sibi in animum indexerunt prodigiū illa quotidie à seipsis effici que nullatenus efficiuntur. Ratum igitur atque iudicabutum sit Apostolis circa facta evangelica deceptos non fuisse, nullamque in eo negotio fraudem admitti posse, nisi ejus ipsis vel inventores, vel salem consci et adjuvatores fuerint.

V^o Multiplici ratione constat Apostolos, ab omni fraude et mendaci suspicione quam maximè alienos esse. Principio enim consideremus quo tempore, quibus in locis, quibus presentibus ac audiuntibus suam hanc narrationem instituerit. Nempe in locis quibus res dicuntur geste, his temporibus quo proximè secuti sunt, iis presentibus qui factorum veritatem vel falsitatem compertissimum habero debuerunt. Singulas factorum circumstantias diligenter exponunt, quo tempore quoque res contingit, quia in urbe, quibus testibus sedulò notant. Appellant nomina eorum quorum aliquis his in factis partes fuerunt; nihil uno verbo pretermutum eorum quibus ut historia vera confirmari, sic historia falsa protinus refelli debeat. Deinde in Apostolorum scriptis illa sincera atque ingenii animi indicia reprehenduntur, quibus candidus et attentus lector non possit non plurimum affici, veluti quod sibi ipsis nunquam blandiantur, sed proprias culpas sepius referant, ingenii tarditatem et indecilitatem, dissidia intemperis admodum inter se exorta, Petri abnegationem, incredulitatem Thomæ, cetera que ejusmodi ex quibus sanè nullam vel laudem vel commendationem reportare poterant. Historiam ita scribunt, ut ab omni humano affectu liberi videantur, facta ipsa narrant nulla observatione addita que vel Magistri sui innocentiam demonstrare, vel invidiam

in Iudeos conflare possit: nullum, quia laus sacris auctoribus propria est, vel amoris, vel odii, vel admirationis, vel indignationis signum exhibent: dicentes eos de rebus ad se minime pertinentibus scripsisse, et nisi eorum sententiam aliquandē cognitam haberemus, vix colligi ex Evangelicā narratione posset, utrum è Christi potiusquam è Iudeorum partibus steterint. Stylo utuntur candido et simplici, ut debet homines qui testimonium funguntur, et fiduciam suam omnem collocant in manifesta et omnibus exploratis historiis quam describunt veritate: at in ipsa illi simplicitate vis quedam trahent et energiam quae lectoris præjudicium vacui animum afficit, et quasi invitum per suadet.

Apostolorum sinceritas in eo etiam se prodit, quod non unum communē operā elaboratum, sed quatuor Evangelia reliquerint à totidem auctoribus diversis temporibus composita, nec quatuor haec Evangelia communicatis consilii scripserunt, ut liquide probant discrepanitatem illarum et antilogiae quas in Evangeliis deprehendimus, à quibus certè diligentissime cavitent, nisi frē veritatis conscientia, speravissent sponte sua elucidandas fore difficultates ex diversis illis narratiōnibus scaturientes. Impostores, aut perfectam consensionem sectati fuisse, suamque ex conductis fabulam adornavissent, aut certè in veris et nulla ratione solventes contradictionse incedissent; quippe mendacio proprium est ut sibi diu constare nequeat. Evangelistæ dissentire interdum videantur, quia unusquisque ex sua, non ex aliorum conscientia scriptis, soleantur homines ad diversas facti ejusdem circumstanias attendere: at illæ dissensiones veram repugnantiam et contradictionem nullib[us] important, sed aut evanescent diligenter exhibito examine, aut salem admissam facili et probabili suppositione conciliantur.

Nihil igitur in Apostolorum scriptis occurrit, unde non appareat eos ab omni fraude suspicione quam maximè alienos esse. Id etiam demonstrat eorum indebet et totius seu vite, seu doctrina ratio ad virtutem et pietatem composita, quā de re opportunitatē erit dicendi locus. Unum interim observari volumus, videlicet in hominum naturā positum esse, ut nemo fraudem aliquam moliat, quin ex ea aliquid mercede, commodi, aut honoris expectet; at vero quenam commoda, quem fructum aut honorem ex suo illico genito sperare potuerint Apostoli? Non certè vel ad opes congerendas, vel ad parandas voluptates, aut gloriā adipiscendam fictio illa valebat, sed potius tam malè consute fabule auctores non aliud premium monebat quam ærumea, paupertas, opprobria, crues, prout Christus non semel predixerat, ipsique etiam Apostoli presentescebant, et in primo sive missione ingressus nimis plus experti sunt. Non igitur ad praesentis vite commoda respectaverunt Apostoli; ut enim aiebat unus ex illis, *si in hac vita tantum in Christo speantes sumus, miserabilores sumus omnibus hominibus.* Quam verò in vita futura mercede, si modo impostores erant, sibi ad promittere potuerunt, nisi supertia mendaciorum et seditionum artificibus debita?

At eorum fidei nullum sanè est argumentum luculentum, quām quod historiam à se promulgatam profus sanguine obsignaverint. Etiamen etiam hactenus fallendi causas habuissent, nullas certè habuerunt probrosam et crudelissimam mortem optendit pro defensione fabule quam hominibus exitiosam Deoque invisan intelligebant: tunc certè confessione fraudis vitam redimerit debuerunt, *cum vere voces tan demum pectora ab imo ejiciantur, et eripitur persona, manet res.* Huiusmodi confirmationem nulla, præter Evangelicum, historia sibi vindicat; nulla est igitur causa tam idonei testes appellari possunt.

VI° Apostoli, etiam hanc fallendi consilium iniissent, nemini tam hujusmodi fabulum approbare potuerint. Impostores illi felicem fortè exitum sibi policebri possunt qui facta peregrina, obscura, clandestina renuntiant, quorum testimoniū confutari nequit testimoniis oppositis, qui eam maximā auctoritate ei docerunt pietatis famā ipsi polleant, in auditores simplices, imperitos, dolescentes, inquit, qui fabulum videntur eorum quibus imponere student affectibus ac prejudicibus opinioribus attempterat, quibus denique favit, vel saltem non adversari potestas publica ac religio in omnium animis altè defixa. Haec alter nimirum idolatriæ superstitiones ac Mahometus religio propagata furent. At verò non similia, sed plenè opposita erant ea in quibus versabantur Apostoli rerum adjuncta. Facta illi remunabant que publica, notoria, manifesta fuisse oportebat, que non in dissitâ quidam regione, unde testis accessiri non potuerint, sed in ipsa urbe Jerosolymitanâ, non remotis ac incertis temporibus, sed heri ac nudiusculis contigerant, quæ demum habita ratione circumstans omnium ex ipso evidenterissime falsa videri debant, quòd corum veritas innumeris testimoniis probata non esset. Apostolorum nulla erat apud Iudeos auctoritas, nisi quæ esse poterat hominum ignorantium, illiteratorum ac discipulorum illius quem paulo ante veluti erroris impietatis magistrum Iudei probrofusus similius affecterant. Non vulgas impetratum duxerat et credulam plebem alloquantur Apostoli, sed *Annam principem Sacerdotum et Caipham, et Joannem, et Alexandrum,* et quicquid erant de genere sacerdotali: palam docent in urbe, in templo; doctrinam spargunt nationi universæ, sed presertim illius principibus valde invidiosam, utpote quæ vera esse non possit, quin illi omnes innumissimi sceleris, interficii videlicet Messie, rē declarant. Non modo non utinam Apostoli magistratum favore, sed eos sibi quām maximè adverso experientur. Non in receptis ac diuturna consuetudine sacratis opinionibus præsidium querunt, inquit potius eas impugnant, habenturque ab omnibus veluti impii novatores ac evversores legis Mosaicæ tot prodigii et oracula confirmante. Verbo dicam, et illis omnibus quibus impostorum fraudes adjuvar solent, non modo nihil Apostolorum promovit, sed contraria omnia obsterunt quibus opus ab illis susceptum retardari atque impediti debuisse. Atque ita, tam si supponere licet inutum ab Apostolis fuisse

jusce questionis definitionem necessaria, et qui doctrinam Christianam, non aliam ob causam quam ob contemptum miraculorum illorum veritatem amplecti potuerunt; ergo miracula Christi pro veris indubitatisque etiamnum haberi debent.

VIII. Expositum mox argumentum dederunt illi qui Apostolorum dictis fidem commodaverunt: aliud nec minus efficax dabut ipsimet doctrina Christiane adversari. Enimvero miracula Christi ab adversariis doctrina Christiana, Judeos dico et Gentiles, non modo non confutata, sed nequidem negata fuerunt; quin imo ab his quanquam invitis facta evangelica pro veris agnita fuisse constat. Judei sicut ipso Christi tempore, ita et sequentibus etatibus, Christi miracula aperte negare ausi non sunt, sed ea vel Boetzelbus principi demoniorum, vel magis artibus tribuerunt, eoque ipso quam certa sibi videbant declaraverunt. Et quidem hæc olim adversi Christi miracula defensione usos fuisse, Scribas, Phariseos et sacerdotes illico constat multiplici evangelionum testimonio, ubi sciri auctores ingenui, pro more suo referunt Judaeorum dieteria et Christi responsiones, ex quibus appararet nullum circè ipsam miraculorum substantiam item exitisse. Id etiam probat Judeorum agatio ratio, qui neque Christum, neque Apostolos fraudis convincere unquam aggrediuntur, imo edita ab illis miracula dicerent agnoscent: *Collegant ergo pontifices et Pharisæi concilium et dicant: Quid facimus, quia hic homo multa signa facit? Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum. Jussurum autem eos (Petrum et Joannem) extrâ concilium secedere, et confabrand ad invicem, dicentes: Quid faciemus hominibus istis? quoniam quidem notum signum factum est per eos omnibus habitantibus Ierusalem; manifestum est, et non possumus negare.* Itaque, ut jam observavimus, nulla in Christi vel Apostolorum miracula iuridica inquisitio à magistris instituta est, quā tamen, si modò facta illa fuissent, nihil facilius, nihilque ad fraudem penitus extingendum magis idoneum erat. Facilem presertim certissimum fraudis patefaciendo occasionem ipsis prebevit Judei perfidia, qui omnium Christi consiliorum particeps omnes illius artes patefecere debuit, et cuius testimonio Christum ipsum ceteros Apostolos nullo negotio revincere poterant Judei. Verum nihil eis a Judâ dicidisse quo Christus iure condamnaretur apparent, tunc ex totâ litis in Christum intentate, et ipsâ judicij forma ab æquitate naturali et legibus abhorrente, tunc maximè ex proditoris ipsius confessione, desperatione et horrenda morte: que omnia ab Evangeliorum et Actuum auctoriis narrantur veluti facta hesterna, publica, ipsique Iudeis ita comperta, ut ager emptus pecunia illi quam à sacerdotibus acceptam Judas in templum projecterat, vocaret etiamnum *Hacelama*, id est, *prætium sanguinis*.

Illam quam sacri auctores Judeis tribuunt de miraculis Christi opinionem testantur etiam scriptores Judei, qui communisuntur Christum magicas artes in Ægypto edictum, miracula permulta virtute inflamabilis nominis *Jehovæ* edidisse: que fabula quod magis

IX. Miraculorum Christi veritatem pagani, non se-

in universis Josephi operibus nullum praeter istud de Christo testimonium occurrit. 6^a Denique nemo sibi in animum inducit locum hunc vel ab Eusebii qui primus illum exscriptis, vel alio quodam scriptore antiquo confectum fuisse, cum illa fraude non indigeret, immo potius ex illa, quod facilissimum erat, patet facta plurimum detrimenti capere potuisse res Christiana.

Objicit Blondellus ea quæ de Christo leguntur non potuisse scribi à Josepho homine Judeo et religioni Judei et à Apostolorum equali, quod etiam multis ut spuriis aut incertum habeatur, hic tamen referendum ducimus, tum quia nihil continet Josepho indignum, tum quia illud antiqui Patres, Eusebius, Hieronymus et alii velut authenticum laudaverunt, et in omnibus codicibus manuscriptis legitur. Existat locus illi Antiqui. *Judei. I. XVIII, cap. 5: Et eum tempore fuit Jesus, vir sapiens, si tamen hominem cum appellare fas est: fuit enim mirabilium opem effector, magister cura qui venit cum voluntate accipiens, multo tunc Judeorum, multos item Gentiles ad se pellexit.*

*Hic erat Christus; quem cum Pilatus ab hominum nostrorum primis detulat crucis supplicio affecisset, cum tamen amare non desiderat qui primum amaverant. Apparuit enim illis tertio die redivivus, divini vestibus, et hoc et sexanta alia de eo miranda effatis; atque ab eo Christianorum natio ad hanc usque diem perser-
verat (1).*

(1) Celebris illius testimonii authenticitatem critici prius posuit Sostiandrum, Blondellum, Tanquillum, Fabrum et Clericum, suspectam habent: verum, ut nobis videtur, immorit. 1^a Reputatur in omnibus seu manuscriptoribus, seu editis codicibus. Refert Baronius *Anecdota*, ad ann. 154, recondi in Bibliotheca Vaticana manuscriptum codicem Josephi Antiquitatum hebreæ redditarium, in quo locus illi obolo confessus est, quod certe non ab alio quam à Judeo fieri potuit. Existat locus illi integrus in versione Arabicâ apud Maronitas monis Libani aservata, *nouvelle édition de la Bibliothèque française de Dauvergne*, par M. de Bréguien, 2^a illud Josephi testimonium laudans Eusebius, *Histor. Eccles.* I. 1, cap. 40, et *Demonstr. ecclesiast.* III, cap. 5, Hieronymus in *Catal. Script. ecclesiast.* Rufinus *Hist. I. 1*, Isidorus Pelusiotes, Sozomenus, Cassiodorus, Nicophorus, etc., qui omnes varia procul dubio et velutos codices videntur. 5^a Locus illi stylum Josephi illi accurate refert, ut justa Huoni dictum, non ovum ovo similitudine videatur, quā primus hæc reliquias Josephi interponit omnis est. Quod citam ex collatis pluribus Josephi commentarius probat Carthus Danubii, cuius de illo argumento disseritudo errantia existat in Josephi editione Havercampensi. 4^a Josephus non solus de Joanne Baptista cum laude loquitur. *Antiqui. I. XVIII, cap. 1*, sed etiam de Jacobo: *Anians concilium iudicium coegerit, et coram eo adiuxit Jacobum fratrem Jesu qui dicitur Christus, et alias quodam, eosque veluti legis transgressorē lapidando tradidit.* Ibid. I. XX, cap. 8. Locus iste, de cuius authenticitate nulla est controversia, alludit ad ea quæ de Christo superius dicta fuerant; cur enim Jacobum hominem ex se non satis notum designata visset veluti fratrem Jesu, nisi antea de Jesu ipso dixisset? 5^b Nequaquam probabile est Josephum, qui quibus etatis historianam tam diligenter scripti, qui mentionem habet Judee Gaulanitæ, Thenda aliorumque saeculorum Pseudo-Messianum, qui Joannis Baptiste etiam et Jacobi meminit, de Christo, cuius tunc et apud Iudeos et apud Romanos nomen celeberrimum erat, prorsus siluisse. At

cùs ad Judei agnoverunt. Id primum ex eo constat, quod in variis monumentis controversie inter Christianos et paganos de Religione habite, nihil deprendatur unde conjicere licet negata à paginis fuisse Christi miracula. Ea scriptores Christiani inter disputandum afferunt cum magna securitate, et cùm plures adversariorum objectiones diluant, de probandis aut defendendis Christi miraculis nunquam satagere videntur, quod tamen fuisse precipuum illius controversie caput, nisi paganos hæc in re conscientes habuissent. Deinde positivis paginorum testimonios miracula Christi confirmata habemus. Celsus, apud Origenem lib. I, non inficiatur predigia à Christo patrata fuisse, verum hæc ille tribuit magici et arcana artibus, negatque Christum idcirco pro Deo habendum esse, quod caecos et claudos sanerit. Julianus imperator, apud Cyrilum Alexandrinum I. II, quanquam miracula Christi verbis extenuare conetur, ea tamen agnoscit: *Nisi quis, ait, claudos et caecos curare, et demonio corruptos adjicare, in pagis Belisaide et Be-
thania, magni aliquis facinoris loco habeat.*

Phlegon, Adriani imperatoris libertus, stupendi illius soli deliquerit et terra motu qui moriente Christo contigerunt meminit: *Quarto autem anno ducentesima secunda olympiadis, magna et excellens inter omnes que ante eam acciderant defectio solis facta. Dies horum sexta ita in tenebrosam noctem versus, ut stelle in celo visibiles sint, terraque motus in Bithynia Nicaea multis ades subverit. Hac Phlegonis verba in Eusebii Chronico landata non indicant naturalem quandam eclipsim, sed tenebras illas toti terra offusas dum Christus cruci penderat: nam annus quartus olympiadis 203 ipse est annus mortis Christi, prætereaque anno illo nulla solis eclipsys totalis in tabulis astronomicis notatur. Illic Phlegon defectionem illam solis*

discretus affirmat Origenes Josephum qui de Joanne Baptista mentionem incepserat, Christum non agnoscere. Ergo ante Eusebii etatem non existabat in Josephi exemplaribus illud testimonium.

Resp. nullum esse vim argumentum istius negativi ex silentio Patrum Eusebii antiquorum ducti. Testimonium Josephi Patres non laudaverunt, seu quia Josephi liberum pre manibus non habebant, seu quia illos scriptum testimonium illud non congruebat, seu quia parum utipis videbatur, cùm primis præseriunt temporibus miracula Christi à Judeis non negarentur, seu quia Josephi, hoc ipso testimonium, levissima erat apud Judeos auctoritas. Justius tamen ac illud videtur alludere, cùm sic Tryphonem alloquitur: *Nostis, ô Judei, Jesum, surrexisse et ad celos ascendisse, ut propheta prediceret?* Quod vero Origenem spectat, is non dixi Christum Josepho invenimus fuisse, sed non fuisse agnitorum ut Christum, id est, ut Messiam: *Iesu cōsideratq[ue]s eius Xystor, et commentator in Matthæum, xxi. 26. q[uod] nō agnitorum ut Iesu* q[uod] Xystor: quibus verbis indicat Origenes Josepho cognitum quidem fuisse Jesum, at non habitum ut Christum, seu Messiam. Atqui id dicere potuit Origenes, etiam lecto illo de quo disputamus Josephi loco, ubi nomen Christi, ut supra diximus, est appellativum, nec tribuit Christo qualiterem Messia.

Aitque hoc de celebri illo testimonio obiter dicta sufficiunt. 4^a Usuore et accuratissimum illius argumenti tractationem dabit vir eruditissimus J. Vernet, in Academia Genevensi Professor: *Traité de la Vérité de la Religion Chrétienne*, t. IX, Lausanne 1782.

magnam et excellentem appellat, quia non in novilio, sed in plenilunio contigerat. Idem prodigium Roma observatum affirmat Tertullianus: *Eodem momento dies, medium orbem signante sole, subducta est... eum mundi casum relatus in archivis vestris habetis: quod etiam testatur Lucianus Martyr apud Ruffinum Histor. Eccles. I. IX. c. 6.* Prater Phlegontem insignis illius phenomeni meminerat Thallus, qui primo Eccliesia seculo historias syriacas ab Eusebio laudatas scriperat.

Chalcidius, non ignobilis è schola Platonis philosophus, confirmat Matthei narrationem de stellâ Christi ortù prænuntiā: *Est quoque, inquit, Commentarii in Timeum, alia sanctior et venerabilior historia, quæ peribit ortu stellæ confusatis, non mortuos mortesque dūcuntur, sed descendunt Dei venerabiles, ad humane conservationis, rerumque mortalium gratiam; quam stellam cum nocturno itineri insperatae Chaldeorum profecit sapientes viri, et consideratione rerum caelestium satis exercitati, quæsiue dicunt recentem ortum Dei, illa majestate puerit, veneratos esse, et vota Deo tanto convenienter nuncupasse.*

Macrobios, Saturnalium I. II. c. 4, facutum Augusti imperatoris dictum referat, quo S. Matthei narratio de cedro infinitum iussi Herodis interfectorum egredi conformatur. *Cum audisset (Augustus) inter pueros quos in Syria nomine Palestina designare solebant Romani) Herodes rex Judeorum in fratribimatum jussit interfici, filium quoque ejus occidit, at: Me fecit Herodus porcum esse quam filium, auditus videbat ad legem illam quae Judeis carnem porcinam interdicebat. Equidem Antipater ab Herode patre, non infans, sed adulteri interfectus est; verum conjici potest Augusto simul renuntiatus fuisse mortem Antipatri et cedem Bethleemitanam. Ceterum Macrobii, quamvis quartu seculo floruerit, levis non est auctoritas, cum hunc sum Saturnalium librum ex veterum scriptorum fide, ut ipse admonet, compoquerit.*

Porphyrius, teste Eusebii *Preparat. Evangel.* I. V. c. 1, querebatur nihil utilitatis à diis homines consequi, ex quo Natura coli, Esculapius vero aliisque numina spem copissent. Ipse aliisque hujus ètatis philosophi Christi miracula magis artibus tribuebant, ut ex Arnobio discimus qui calumniam illam sibi depellit. I. adversaria Gentes: *Magus fuit, clandestinus artibus omnia illi perfectus Ægyptiorum... remotus furatus est disciplinas. Quid dicitis, ô parvuli, incompta vobis est nescia temeraria vocis loquacitate garantes? Ergo illa que gesta sunt, demonum furem praestigia et magicarum artium tudi?* Potestis nobis aliquem designare, monstrare ex omnibus illis magis qui unquam furem per secula, consimili aliquid Christo millesimè ex parte qui fecerit? Philostratus non aliam certè ob causam tot Apollonio Thyaneo miracula affinxit, nisi ut miracula Christi ubique celebata ampleraret, coequo ipso miraculorum Christi veritatem, si non aperi, saltē tacite agnosceris dicendus est.

Et re ipsa tanta erat apud paganos Christi prodigio-

rumbus ab ipso editorum fama, ut referente Tertulliano, Tiberius, Pontii Pilati relatione permotus, de Christo inter deos referendo cogitaverit. *Tiberius ergo cuius tempore nomen Christianum in seculum introiit, annuntiatum sibi ex Syriâ Palestine quod ille veritatem istius divinitatis reuelarat, detulit ad senatum, cum prerrogativa suffragi sui. Senatus vero quia non ipso probaverat, respuit. Caesar in sententia mansti, commissarius periculus accusatoribus Christianorum. Tertulliano consentient Eusebius et Orosius qui etiam addi- Sejanum prefectum Tiberi suspicione religioni obstatimè contradixisse. Non desunt equidem audatores critici qui meritis innixi conjectationibus relationem illam Tiberi ad Senatum de Christo inter deos accensendo rejeciunt, Tertullianumque mendaci postulare audent: illorum argumenta eruditè dissoluti citatus paulò ante clariss. Vernet. Certe idem quod Tiberio tribuit Tertullianus, Adriani et Alexandri Severi consilium fuisse testatur Lampadius, scriptor Elenicus. *Tempus Christi facere voluit*, inquit in Vita Alexandri Severi, *enamque inter deos recipere, quod et Adriani cogitasse fuitur, qui tempa in omnibus ciuitatibus sine simulacris jussaserit fieri, quia hodie idcirco, quia non habent numina, dicuntur Adriani, qui ite ad hoc parasse dicebatur. Sed prohibitus est ab eis qui consulent sacra, repererant omnes Christianos futuros, si id optato evanescent, et tempa reliqua deserenda.**

Neque vero mirari debemus hanc de Christi existimatione apud paganos pervagatam fuisse, si modo verum sit quod habet etiam Tertullianus Apolog., c. 21, videlicet Pilatum de rebus à Christo gestis ad Tiburium retulisse: *Hoc omnia super Christo Pilatus, et ipse pro sua conscientia Christianus, Casari tunc Tiburio mutavit. Ideam autem Tertullianum affirmabat Justinus in utrius Apologia, atque imperatores ipsos et Senatores hostiatus, ut Christi miracula ex Pilati actis discerent; cumque, ut observat Eusebius, proximicarum rectores de rebus gravioribus momenti, qualia profectò erant Christi gesta, ad imperatores renuntiatio solerent, nihil dubi esse potest, quoniam existentia acta illi Pilati antiquis adeo celebrata. Et certè refert Eusebius, Maximini jussi confusa et sparsa ubique fuisse acta quedam nomine Pilati inscripta, et in Christi veritate injuriosa, que Christiani nullo negotio mendaci et suppositionis arguerunt: Maximinus porro fraude illa usus non est, nisi ut acta actis opponendo, Christianis eriperet argumentum quod ex geminis Pilati actis accercebant. Tunc interierant genuina illa acta, nihilque nisi eorum memoria et mentio à Patribus injecta remanebat: nam quis in Fabricii codice apocrypho novi Testamenti etiamnum leguntur duas Pilati ad Tiburium Epistola, eruditorum omnia iudicio spirita sunt et neoterica.*

De argomento è paganorum testimoniis ducto consuli possunt Colonia è Societ. Jesu: *La Religion Chrétienne autorisée par le témoignage des auteurs païens*; celeberrimus Addisson: *Dela Religion Chrétienne*, cum notis D. Seigneux de Correyon, Lausanne 1757, ac præscriptum doctissimum Bullet: *Histoire de l'Établisse-*

ment du Christianisme, tirée des seuls auteurs juifs et païens, Paris, 1763. Quod vero propositionem ipsam à nobis hactenus prolatam spectat, legendi sunt Abadie, Houtteville, Denys, Duguet, Vernet, et eximius etatis nostrae philosophus Carolus Bonnet, libro cuius titulus: *Recherches sur le Christianisme*.

Ut autem magis magis confirmetur hec probatio, observamus I^o in dubium revocari non posse authenticitatem textuum quos, non directè ex adversariis scriptis utpote iam extinctis, sed ex operibus Patrum à quibus confutantur, laudavimus. Tanta enim stultitia et impudenter Apologistis nostris impunita non debet, ut pro scripto vel concessio ad adversaris assumerent id quod nec scriptum, nec concessionem erat; decorum magis et utile fuisset silens, quam simili disputandi ratione fidelibus Christiani scandalum, et adversariis risum, preberet. — 2° Allatis auctoritatibus merito adjungentes apostatarum agendationem: vel primâ Christianismi etate non deferrunt, qui à religione, qualibet ex causa, defecerunt; plures hujusmodi Plinii interrogaverat, et illorum numerus, pro sevilitate persecutionis, crescere debuit; atq[ue] licet, prodendo arcana Ecclesiae, falsitatem historie Christi Apostolorumque ad eam persuadendam machinationes revelando, de Judeis et pagani h[ab]ent meriti essent; licet ipsum interesset ignaviam suam, obtinuissent utramque virtutem, prætextare; et illorum studi deliramenta verba ista, et non crediderunt eis: neque etiam crediderunt duobus Discipulis ab Emmae redewentibus; conspecto ipsomet Christo, existimant se spiritum videre: verbo non credunt, nisi re examinata et diligentissima perspecta; Thomas perserit conscientiam exterorum testimonio fidem non habet: *Nisi, inquit, videro in manibus ejus fixaram clavorum, et mittam manum meam in latus ejus, non credam.* Faci ipsius natura et variae circumstantiae, temporis diurnitatis et apparitionum frequentia omnem deceptionis suspicionem procul amovent. Quid enim facilius erat quam cerò explorare utrum is quem videbant, audiebant, alloquebantur Apostoli, is ipse foret quoque tres annos integros exegarent, cuius non solum vultum, vocis sonum, animi sensum, doctrina seriem, verò etiam plagam cicatrices agnosceant, quem præterea eidem virtute et miraculorum edendorum potestate instructum videbant? Non uni aut alteri Apostolorum, sed duodecim, imò quinque Discipulis, non singulis seorsim; sed omnibus congregatis; non noctu soñum, aut in cubiculo clauso, sed in aperta luce, supra montem; non semel aut iterum Christus sese ostendit, sed prœbit seipsum vivum in multis argumentis per dies quadragesim apparet; et loquens de regno Dei; ex quibus certè manifestum est Apostolos in referenda Christi resurrectione decessos non fuisse. Ergo, etc.

Propositio II. — *Resurreccio Christi factum est certissimum.*

Factum illud certissimum est quod refertur à testimoniis idoneis qui ne decipi, nec decipere potuerunt; quod ab adversariis non modo non confutatum, sed etiam pro vero habitat fuit; quod necessariò concrenum est cum reliqua historia certissime partibus; quod denique rejici non potest, quia facta multò magis incredibilis, imò verè impossibilis et absurdula admittitur. Atqui hujusmodi est resurreccio Christi.

I. Resurreccio Christi refertur à testibus idoneis, qui ne decipi, nec decipere potuerunt. Testes resurrectionis habemus non solum Apostolos omnes, sed

et magistri perdidimus apud Judaeorum principes con-

stiterunt, non sine certa spe mercede; aut saltem in domos suas et ad sua retia redirent; nec ulli deinceps periculo sese objicerent pro defendenda hominis illius memoria à quo turpiter se deceptos fuisse, et quem justam imposturam penam luisse intellexissent. Si verò Christum è mortuis excitandum non speravissent Apostoli, multò minus fraudem hanc moliri debuerunt, quā Iudeorum odium in eos accendebatur, et ipsi impietatis et gravissimi sceleris reos se constituerant: ut enim unus eorum observat: *Si Christus non resurrexit, inanis est ergo prædicatio nostra, inanis est et fides vestra; inventur autem et falsi testes Dei, quoniam testimonium dicimus adversus Deum quid sustinuerit Christum.* Quemque igitur fuerit Apostolorum post Christi mortem opinio, nullum assignari potest motivum, seu temporalē, seu religiosum, quo ut tantum facinus aggredierunt determinati fuerint.

Concedamus tamen initum fuisse à mulierculis, à pescatoribus, ab hominibus indoctis consilium illud plenū audacie et impietatis: quomodo intrā paucos dies à morte Christi usque ad festum Pentecostes clapsos, potuerunt illi universum doctrinæ sua systema compонere, Scripturæ interpretationem aptam fabule sue invenire, Historiam Christi cum accuratā temporum, locorum, personarum enumeratione ita adorare, ut in eā mendaciorum congerie, nullum erroris indicium deprehenderet? Inter tot fraudis illius architectos, inter tot mulieres que totius rei primas in se partes suscepserunt, quomodo nemo repertus est, qui fuerit ab hoc scelerato consilio avocatus, vel levitatem animi, vel studiorum diversitate, vel imminentium suppliciorum metu, vel sensu religiosis et conscientiae segritudine? Quomodo in illo improborum hominum cœta non exstitit Judas alter, qui ingentis præmii spe certa illectus, pestilens illius factiosis consilia et fraudes magistratibus et sacerdotibus renunciaret? Quomodo Apostoli confitcam̄ à se fabulum, non post longum tempus, non in remoto aliquo terrena angulo clanculum insinuant, sed quinquaginta diebus vix elapsi, in ipso rerum illarum theatro, coram gente universa, coram iudicibus ipsis qui Christum morte damnaverunt, promulgare audent? Hæc sane omnia, et alia ejusmodi quæ consulto pretermittimus, si diligenter ponderaverent, deprehendet, opinor, historiam resurrectionis Christi, si modò vera non fuisset, neque excogitari, neque propagari ab Apostolis potuisse. Proindeq; etiam facti illius non ali testes proferantur, quā ipsimet Apostoli et Discipuli, summa est hujus testimoniū acceptoritas, cùm certissimè constet Apostolos neque deceptos fuisse, neque decipiendi consilium inire voluisse, aut etiam potuisse.

II. Resurrectio Christi non solum à Judeis confutata non fuit, verum etiam ab iis quantumvis invitatis pro verâ habita. Equidem circa factum illud quod palam gestum non est, et cuius Judei ipsi testes non fuerant, non est ab ipsis expectanda confessio huic simili quā ceterorum Christi miraculorum veritatem agnoverunt. Ex adverse, cùm intelligenter omnem de-

Christi legatione et divinitate controversiam pendere ex illius resurrectione, factum istud nunquam aperte confiteri voluerunt. Verum illud ita negabant, ut ex tota eorum agendi ratione faciliter appareret eos veritati cognitis frustâ obliterari. Illi enim resurrectionis Christi quam verbis negabant veritatem agnosceris meritorum putantur, qui factum illud nunquam confutaverunt, cùm tamē illud, si modò verum non fuisset, confutare debuissent, et faciliter potuerint, quorum præterea agendi ratio omnis seu ante, seu post Christi resurrectionem singulas narrationes Evangelice parates confirmat. Atqui factum resurrectionis Judei non modo non confutaverunt, sed etiam suā agendi ratione nūre confirmaverunt. Iudeorum quidem plurimi interterat sparsus auctiōnis de Christo redditive rūmore confutare, cùm illa opinio recipi atque inalegere non posset, sine maximo religiosis Judaicis detrimēto, eorumque periculo et infamia qui Christi velut velutim impostore supplicio affecerant: nec verò, si modò falsus illi rumor fuisse, fraudem revincere difficile erat, maximè cùm sepulcro custodes ipsi Iudeorum principes apposuerint, atque ita cadavere post tertium diem exhibito, historia ab Apostolis confiteat vanitatem hoc ipso demonstrare potuerint. Verum non modo id non efficerunt, sed confessi sunt in sepulcro repertum non fuisse post diem tertium Christi corpus, contuleruntque illud clam ab Apostolis fuisse sublatum. Porrò dum fatentur corpus Christi in sepulcro quod ipsi custodibus armatis munierant inventum non fuisse, Evangelistarum narrationem confirmant: quod verò addunt de corpore noctu et dormientibus militibus ab Apostolis sublatu, omnes pre se furbat et imposture characteres.

Prīmō enim, uti observat S. Augustinus, quis unquam homines dormientes in testimonium adduxit? Si abdormierant satellites, quis eos docuit corpus furtu sublatum fuisse, non verò propria via Christum è tumulo exisse? Quis deinde in animum sibi induxit custodes militari discipline assuetos rem tamē menti adeo negligenter perfecisse, ut ne unus vigil existeret, qui, ubi opus foret, socios excitare posset? 2° Nequādam versimilitudinem est discipulus, homines natura et vite conditione timidos, maximo terrore perculsi, qui magistrum à Judæis comprehensum vel negaverant, vel ignavè deseruerant, illo mortuo, cùm nihil iam ab ipso sperandum haberent, animos sumptuosi facinusque à Judæis impositum aggressos. Et quamvis eō usque audacie, seu potius dementia, processissent, sperare non debuerunt se inventuros custodes somno sepolitus, aut se ingentem lapidem quo speluncas os obturabatur, sine strepitu dimovere, et corpus examinare per militum turbam, ipsi nihil animadverbentibus auferre. Neque etiam suspicari licet eos per cuniculos effossā humo monumentum ingressos sustulisse corpus; nam præterea quod monumentum in petra excisum erat, si res ita contigisset, lapis non fuisset fracto sigillo amotus, nec deseruerant sepulcrum milites, manūsque telluris excavata et bavas indicia quibus procul dubio Iudeorum Principes

ad revincendos Apostolos usi fuissent. 3° Si corpus furto, dormientibus satellitibus, ablatum fuit, linteamina et sudarium in sepulcro reliqui non debuerunt: in re trepidā et periculi plenā non solent fures tempus odiosè consumere in evolviendis linteaminibus multa arte complicatis, ac propter admixta aromata corpori multū adhaerentibus, præsertim cùm involutum linteum cadaver faciliter effterri potuerit. 4° Denique cūm fraudis et imposturae reos esse oporteat vel Apostolos qui Christum propriā virtute surrexisse, vel Iudeorum Principes qui ipsius corpus furtō sublatum fuisse contendunt, utrumquaque indeoles, studia, commoda, agendi ratio ponderanda sunt. Apostolorum nihil interterat magistri, à qua misere deceptos se intelligebant, gloriā cum tanto discrimine tueri: Pharisæi verò et Sacerdotes nihil intentatum relinquere debuerunt, ne Dei legatum et Messiam condemnassent. Videruntur. Si ergo *is feit scelus cui prodest*, suspici in Iudeos, multò potiori jure quam in Apostolos cadere debet. Apostolis longè minus quam Iudeorum Principibus præstò erant divitiae, auctoritas, industria, ceteraque fraudis adjumenta. Ipsi Judei sepulcrum satellitibus munierant, et prout liberarunt, fraudem omnem ab Apostolis tentandam pascaverunt: quapropter audiendi non sunt, cùm aīnt admissam fuisse fraudem quām ipsi impedit et potuisse, et voluisse constat. Ab omni impietatis et mendaciā suspicione quām alieni fuerint Apostoli colligunt ex eorum vita, scriptis, inquit ex Iudeorum confessione, qui preter unum illud præsumt facinus, nullum eis crimen imponere ausi sunt: contrā verò Phariseos, Saduceos, ac primores populi veluti homines perditissimos qui omnes fidēi, pudoris et humanitatis sensu exarserant, in eā quam scriptis temporum illorum historia exhibet Josephus. 4° Igitur certum manet resurrectionem Christi à Judeis confutatam non fuisse, que tamē confutari studiosissimè debuisset, et, si vera non sit, facilimè potuisse.

Nunc verò, si considereremus quae Iudeorum seu ante, seu post Christi resurrectionem agendi ratio fuerit, manifestò appearbit quām ex omni parte accurata sit Evangelistarum narratio. 1° Mortuus Christo, Principes Sacerdotum et Pharisei Pilatum ademunt, iisque verbis compellant: *Domine, recordari sunus quia seductor ille dixit ad nos vivens: Post tres dies resurgam. Iube ergo custodiri sepulcrum usque in diem tertium, ne fori venienti Discipuli eius, et furentur cum, et dicant plebi: Surrexit à mortuis; et erit novissimus error pejor prior.* Hic Judeos ipsos testes habemus præsummatiū à Christo sua resurrectionis: porrò haec propheta argumentum est ipsius resurrectionis minime contemendum. Nisi enim Christus divina virtus quā seipsum è tumultu excitare posset, conscius sibi fuerit, hæc imprudenti nec necessariā vaticinatione fraudem hactenū sat feliciter contextam in apertā luce collocabat, omnemque sibi post mortem adherendū Discipulis suis ratione tollebat; præsertim cūm ipsum resurrectionis diem indixisset, atque ita Judæos admonissem̄ ut à Discipulorum suorum dolis, et artibus caverent.

Deinde illa Iudeorum circa præsummatam Christi resurrectionem anxietas, non obscura est confessio miraculorum à Christo antea patratorum. Etenim si Christus dum vivere, nulla edidisset prodigia, emissum ab eo de futurā suā resurrectione vaticinum contentassent Sacerdotes et Pharisei, nec tam sollicitè sepulcrum custodiū providissent: verentur illi ne, si Apostoli Christum surrexisse dicant, fidem apud multos inveniant, siue novissimus error exoriar pejor priore: at iniiciendus ille rumor de Christo rediutori, is solūmmodū non ineptus videri poterat, quos miraculorum antea patratorum fides, ad fidem novi istius et inauditi prodigiū dispositus.

2° Quæ verò Christi resurrectionē secuta sunt, demonstrant factum illud Iudeis ipsi certum probatumque visum fuisse. Namque palam promulgatā ab Apostolis Christi resurrectione, ita sese gerunt, ut nemo non perspiciat eos vi veritatis opprimi et sue conscientie repugnare. Neque enim testibus aut indiciis convincere aggrediuntur surreptum fuisse à Discipulis corpus Christi, nullum afferunt argumentum patetētē fraudis; sed quāvis Apostolorum predicatione maximum sibi apud plebem invidiā confari intelligent, rem totam silentio sepultam volunt. Videntes autem Petri constantiam et Joannis, comperto quid homines essent sine literis et idiota, admirabantur..., et vocantes eos demunierunt, ne omnino loquerentur, et docerent in nomine Jesu. Num porrò illā in Apostolos mansuetudine et clementiā usi fuissent Judei? Num paulò post moderatam Gamalielis sententiam secuti essent, si præst̄o habuissent argumentū quibus resurrectionis præcomes fraudis et imposturae convincerentur? In severādā Christi resurrectione illam simplicitatem et constantiam ostendunt Apostoli que decent testes veridicos: *Si justum est in conspectu Dei vos potius audire quām Deum, judicate: non enim possumus que vidimus et audivimus non loqui.* In Iudeorum consilii, communione universaque agendi ratione, illam levitatem, trepidationem, diffiditatem deprehendimus cum odio et furore conjunctas, que mentes variū consciētias inimicūs argunt.

Decent fortasse adversarii immerit nos vim facere in factis quorum non ali testes existunt quām Scriptorū librorum novi Testamenti, negabuntque res eo quo ab ipsiis referunt modo gestas fuisse. Sed huius objectioni facile occurrit. 4° Omnis illa Apostolorum narratio adē sibi ubique constat, adē verisimiliiter ea omnia quæ in ilce rerum adjunctis contingere delerunt exponit, ita consentit cum iis omnibus que sive de Iudeorum affectibus, sive de prima Christianismi origine aliunde certe discimus, tam splendidos denique candidi ingenique animi characteres exhibet, ut aqui rerum estimatoriū fidem impetrare debeat. 2° Facta ex quibus arguimus, non modò publica erant, et Judeis nota, sed erant facta ipsorum Iudeorum que Apostoli falso ipsis imponere non potuerunt. Profectio non commenti sunt Apostoli satellites à Iudeorum Principibus sepulchro appositos, et percrebuisse apud Judeos usque in hodiernum diem Christi corpus